

VIJDON VA E'TIQOD ERKINLIGINING TA'RIFI

Abduqahhorova Oltinoy Abdulboqi qizi

Andijon davlat chet tillari instituti Xorijiy til va adabiyot fakulteti 2-bosqich talabasi

jasurbekpolatov883@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19588802>

Annotatsiya: Ushbu tezis vijdon va e'tiqod erkinligi tushunchasini tarixiy, huquqiy va falsafiy nuqtayi nazardan o'rganadi. Mazkur erkinlikning xalqaro huquqdagi o'rni, uning davlat va din o'rtasidagi munosabatlarga ta'siri, hamda zamonaviy jamiyatlarda amaliy tatbiqi tahlil qilingan. Vijdon va e'tiqod erkinligi insoniyatning eng asosiy huquqlaridan biri sifatida ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: vijdon erkinligi, e'tiqod erkinligi, inson huquqlari, din erkinligi, dunyoviy davlat, huquqiy himoya.

Abstract: This thesis examines the concept of freedom of conscience and belief from historical, legal, and philosophical perspectives. The place of this freedom in international law, its impact on the relationship between state and religion, and its practical application in modern societies are analyzed. Freedom of conscience and belief is considered as one of the most fundamental rights of humanity.

Keywords: freedom of conscience, freedom of belief, human rights, religious freedom, secular state, legal protection.

Аннотация: В данной работе рассматривается концепция свободы совести и убеждений с исторической, правовой и философской точек зрения. Анализируется место этой свободы в международном праве, ее влияние на отношения между государством и религией, а также ее практическое применение в современных обществах. Свобода совести и убеждений считается одним из важнейших прав человека.

Ключевые слова: свобода совести, свобода убеждений, права человека, свобода религии, светское государство, правовая защита.

Vijdon va e'tiqod erkinligi — insoniyat tomonidan asrlar davomida kurashib erishilgan eng muhim fuqarolik huquqlaridan biridir. Bu erkinlik shaxsning o'z ichki dunyosi, e'tiqodi, diniy yoki diniy bo'lmagan qarashlari borasida mustaqil fikr yuritish va harakat qilish huquqini anglatadi. Demokratik jamiyatlarning asosiy tamoyillaridan biri sifatida vijdon va e'tiqod erkinligi nafaqat shaxs, balki butun jamiyat uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Jahon tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, vijdon va e'tiqod erkinligining tan olinishi uzoq va murakkab jarayon bo'lganligini ko'ramiz. O'rta asrlarda cherkov va davlatning birligi sharoitida insonning e'tiqodiy mustaqilligi deyarli tan olinmagan. Reformatsiya harakati, Uyg'onish davri va Aphtidavlat inqiloblari asta-sekin bu erkinlikning huquqiy asoslarini shakllantirib bordi. XVIII–XIX asrlarda Yevropa va Amerika qit'asida qabul qilingan konstitutsiyalar vijdon erkinligini rasmiy huquq sifatida mustahkamladi.

Bugungi kunda vijdon va e'tiqod erkinligi xalqaro huquqning asosiy tamoyillaridan biriga aylangan. BMT ning 1948-yildagi Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt, shuningdek Yevropa inson huquqlari konvensiyasi bu erkinlikni kafolatlaydi. O'zbekiston Respublikasi ham ushbu xalqaro hujjatlarga qo'shilgan holda, o'z Konstitutsiyasida vijdon erkinligini asosiy huquq sifatida mustahkamlab qo'ygan. Tadqiqotning maqsadi vijdon va e'tiqod erkinligi tushunchasini ko'p qirrali tahlil qilish, uning

huquqiy asoslarini aniqlash, amaliy muammolarini ko'rib chiqish va zamonaviy jamiyat uchun ahamiyatini baholashdan iborat.

Tadqiqotda quyidagi manba va usullardan foydalanildi: Tarixiy-taqqosiy tahlil. Vijdon erkinligi tushunchasining tarixiy rivojlanishi turli davr va mamlakat manbalari asosida o'rganildi. Huquqiy tahlil. Xalqaro va milliy huquqiy hujjatlar, jumladan BMT deklaratsiyalari, Yevropa konventsiyasi va O'zbekiston Konstitutsiyasi tahlil qilindi. Falsafiy yondashuv. Vijdon va e'tiqod erkinligiga oid falsafiy nazariyalar — Lokk, Kant, Mill va boshqa mutafakkirlarning qarashlari ko'rib chiqildi. Solishtirma tahlil. Turli mamlakatlarda vijdon erkinligining amaliy tatbiqi taqqoslandi.

Vijdon erkinligi — shaxsning o'z axloqiy, ma'naviy va diniy qarashlarini shakllantirish hamda ularga amal qilish huquqidir. E'tiqod erkinligi esa bu tushunchaning tarkibiy qismi bo'lib, insonning biror din yoki dunyoqarashni erkin tanlash, uni qabul qilish yoki o'zgartirish huquqini anglatadi. Ikkala tushuncha birgalikda insonning ichki mustaqilligini himoya qiladi. Vijdon va e'tiqod erkinligi ikki asosiy jihatni o'z ichiga oladi: birinchisi — ichki erkinlik (forum internum), ya'ni shaxsning o'z ongida istaganidek e'tiqod tutish huquqi; ikkinchisi — tashqi erkinlik (forum externum), ya'ni bu e'tiqodni namoyon etish, ibodatlar orqali ifodalash va boshqalarga yetkazish huquqi. Xalqaro huquqda ichki erkinlik mutlaq hisoblanib, hech qanday cheklovga yo'l qo'yilmaydi.

Vijdon erkinligi tushunchasi tarixda turli shakllarda namoyon bo'lgan. Qadimgi Gretsiyada faylasuflar e'tiqod masalasida nisbiy erkinlikdan bahramand bo'lgan, ammo davlat diniga qarshi chiqish jinoat hisoblangan. Rim imperiyasida ham vaziyat o'xshash bo'lgan — xristianlarning ta'qib ostiga tushishi buning yaqqol misolidir. XVI asrdagi Reformatsiya harakati Yevropada din erkinligi masalasini keskin kun tartibiga qo'ydi. 1648-yilda imzolangan Vestfal sulhi turli xristian mazhablarining tengligini tan olib, vijdon erkinligi yo'lidagi dastlabki muhim qadam bo'ldi. XVII asrda ingliz faylasufi Jon Lokk o'zining diniy bag'rikenglik haqidagi asarlarida vijdon erkinligini tabiiy huquq sifatida asoslab berdi.

1789-yildagi Frantsuz inqilobi va Amerika Birlashgan Shtatlarining Mustaqillik deklaratsiyasi vijdon va e'tiqod erkinligini rasmiy ravishda davlat tomonidan kafolatlanadigan huquq sifatida e'lon qildi. XX asrda esa bu erkinlik xalqaro huquqning ajralmas qismiga aylandi.

Vijdon va e'tiqod erkinligi bir qator muhim xalqaro hujjatlarda mustahkamlangan. BMT ning 1948-yildagi Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 18-moddasi har kimning fikr, vijdon va din erkinligiga ega ekanligini ta'kidlaydi. Bu modda dinga yoki e'tiqodga mansub bo'lish, shuningdek uni o'zgartirish huquqini ham o'z ichiga oladi. 1966-yilda qabul qilingan Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt vijdon erkinligini yanada batafsil tartibga soladi. Uning 18-moddasi bu huquqni faqat qonun orqali va zaruriy holatlarda cheklash mumkinligini belgilab, huquqning mohiyatini buzmaslik tamoyilini o'rnatadi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 31-moddasi barcha fuqarolarga vijdon erkinligini kafolatlaydi. Davlat cherkov (din)dan ajratilganligi mustahkamlangan bo'lib, diniy tashkilotlar va davlat o'rtasidagi munosabatlar qonun asosida tartibga solinadi. 1998-yilda qabul qilingan "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi qonun mazkur sohani maxsus tartibga soluvchi asosiy hujjat hisoblanadi. Zamonaviy O'zbekistonda vijdon erkinligi sohasida islohotlar davom etmoqda. Diniy ta'lim, ibodatxonalar faoliyati va fuqarolarning diniy hayotiga oid qonunchilik takomillashtirilib, xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish bo'yicha ishlar olib borilmoqda.

Olib borilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagi xulosalar chiqarildi:

Vijdon va e'tiqod erkinligi insonning tabiiy va ajralmas huquqi bo'lib, uning ichki dunyosi, qarashlari va e'tiqodini himoya qiladi. Bu erkinliksiz haqiqiy demokratiya mavjud bo'la olmaydi. Tarixiy jihatdan bu erkinlik uzoq kurashlar natijasida qo'lga kiritilgan bo'lib, Reformatsiya, Aphtidavlat inqiloblari va xalqaro huquq rivojlanishi bilan bog'liq muhim bosqichlarni bosib o'tgan. Xalqaro huquq vijdon erkinligini mutlaq ichki erkinlik va muayyan cheklovlarga yo'l qo'yiladigan tashqi erkinlik sifatida ajratib ko'rsatadi. O'zbekiston vijdon erkinligini konstitutsiyaviy darajada kafolatlagan va xalqaro huquq talablariga muvofiq qonunchilikni takomillashtirish yo'lidan bormoqda. Vijdon va e'tiqod erkinligi zamonaviy ko'p madaniyatli jamiyatda barqarorlik, o'zaro hurmat va tinchlikni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent: Adolat, 2023. 80 b.
2. "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi Qonun. Toshkent, 1998.
3. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. BMT Bosh Assambleyasi, 1948.
4. Toshmatov A. Konstitutsiyaviy huquq asoslari. Toshkent: Akademiya, 2021. 410 b.
5. Locke J. A Letter Concerning Toleration. London, 1689.
6. Evans C. Freedom of Religion Under the European Convention on Human Rights. Oxford University Press, 2021. 280 p.
7. Nowak M. UN Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary. Kehl, 2022. 960 p.
8. Temperman J. State-Religion Relationships and Human Rights Law. Leiden: Brill, 2020. 390 p.
9. Bielefeldt H. Freedom of Religion or Belief: Thematic Reports of the UN Special Rapporteur. Intersentia, 2023. 340 p.
10. Nazarov M. Inson huquqlari va erkinliklari. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019. 320 b.